

Илия Цанков Дочев – Кохинов дипломиран историк и миналовед на град Кула и на родния край.

Посвещавам на дъщеря ми Мануела

Тая самотна кула, която столетия стърчи с остатъка си, като тъжен спомен е свързана с легендата за Грозда. За най-хубавата мома, която се е раждала на земята, от както свят светува.

Хубави били нейната майка, баща ѝ, затова и Грозда била хубава. Любили се Гроздьо и Милкана, по-хубави от кулските ергени не е имало, но Гроздьо бил най-хубавият между тях, най-личният. Хубави били и момите кулчанки. За тях песни са се пеели, но като Милкана втора нийде нямало. Всички моми Гроздьо харесвали. Него любили, но той виждал сред тях само едната, Милкана. Луди, луди били по Милкана кулските ергени, но тя само Гроздьо волела, него любела.

Било късна вечер. Приказвали си те на милканини порти. Изведнъж пушка пукнала. Гроздъо паднал мъртъв. Улучили го право в сърцето. Казват, че мома го била убила. А защо, трудно ли е да се досетите - от ревност. В Милкана гръмнала момата, Гърбуша, Гроздъо ударила. От огън да й изсъхнат ръцете. Погребали го. Оплакала го Милкана, горката, останала тя на тоя свят сама самичка. Останала да живее сама при старата си баба. Никъде не излизала, с никого не говорела. Не дълго време след тая тъжна случка, родила Милкана момиче. Рекла: „На баща си ще бъде кръстена! „ Кръстила е Грозда, на него, на нейната изгора, изгорил й сърцето.

На третата нощ дошли трите. Орисниците. Взели те детето от майчината прегръдка. Разповили му повоя. Положили го на бяла пелена. После наредили те околоръст малкото детенце двадесет и две свещи.

Запалили ги. Толково свещи горели, колкото години му били определили те да живее. - Любовта на майката и бащата е била греховна. Не благословена от Бога! – рекли в хор и трите. В грях са сторили детето. Затова сега ние, трите му орисници предопределяме неговата съдба, неотменимата човешка орис. Нека ориса на детето да бъде несретна. Изкупващ грях на баща и майка. Да дойде ден това детенце да стане най-хубавата мома, що се е раждала на земята. Хубава, хубава, като трите богини на любовта и красотата. Затова нека тя да бъде надарена от нас с нежната миловидност на богиня Лада славянска и омайващото очарование на римската Венера. Нека тази мома да бъде не само желана и обичана от всички, но да бъде и пленителна, като Афродита гръцка. Надарена с божествеността на трите богини на любовта да омагьосва тя с хубостта си мъжете, да ги подлудява. И в деня и в ноща мир и спокойствие да им не дава. Да изгарят те в плам любовен и да умират в луд- луд копнеж по нея. След кратък дъх, орисниците й продължили:

- Но тази мома, пожелана и обичана от всички да не познае любовта. Никога да не познае тя очакванията, вълненията и радостните мигове от първата среща. Да не знае тя що е мъжка прегръдка, що е нежност, ласка и никога де не чуе тя сладкия шепот на момкови устни. Нека тая жива богиня да бъде влюбена единствено в себе си, само в себе си и в никой друг. После дълго, дълго орисвали го те. Чула Милкана. Всичко чула и разбрала. Майчино сърце не изтраило та заплакало: „ Боже, рожбо, и ти ли ще бъдеш несретно, мама, като нас със тейка ти!“ Ядосали се орисниците, разбрали те, че будна е била майката. Никой от смъртните не трябвало да знае ориса, която се дава на децата. Ядна първата жена от тях отсекала: „ Да умре!“. „Не!“ – отвърнала втората орисница. Та това е майка му. Детето ще се погуби без нея. Нека тя да живее до тогава, докато го откърми, а после да стане така, както съдбата й отредила.“ А третата, най-малката допълнила: „ Да онемее, за да запази тя в тайна ориса, която сме дали на детето“. Станало чудо – онемяла Милкана. Дълго мъчела се тя да каже някому болката си, сирота, не можела да говори, да пише, за да е разберат, та кой ли ти умее, по онова време да пише и четмо да знае. Тогава по цели дни и нощи плакала Милкана. Мислила си: „ Ще го удуша, да го затрия от земята!“ Но майчината обич способна ли е да вземе живота на това, на което живот е дала. А и може ли да се измени съдбата човешка, определена му от Бога – от неговата орис.

Отишла си Милкана тъжна от тоя свят. Отишла си с горчилката на тая грешна земя. Събрали ги заедно. Един до друг. Погребали я до Гроздъо. Бързо минавали годините.

Видението при Римската кула или легендата на Грозда

Написано от ivailo

Сряда, 18 Май 2016 22:18

Неусетно, една след друга, нижели се те. Расла Грозда, порасла. Като росна роза в градина. От ден на ден все по-дивна ставала. Хубаво било името ѝ, но трижди по-хубава станала тя. Станала мома за чудо и приказ. Като ясно слънце, тънка и висока, стройна, самодивска снага. С коси от злато. А лицето ѝ бяло – кръв с мляко. Веждите ѝ били черни, тънки, па извити, а очите ѝ с дълги мигли, черни въглени, очи ли са? Погледнела ли някого с тия очи, като че ли със стрела сърцето му пробождала. И тоя ерген, завинаги пленен от тях не можел никога, никога да ги забрави, та чак до гроба. Умирал той в копнеж по тия очи, по очите на Грозда. А речела ли някому да се усмихне, тогава бисерните ѝ зъбки, наредени като мъниста, разцъфтявали на усните ѝ като бели цветове на нейната усмивка. И тоя момък, който веднъж видял е таз момина усмивка, зажднявал за момини ѝ усни. Затова и ергените не заспивали до късни нощи. Бленували те за усните на Грозда, за усните ѝ сочни като малини. Радостна и щастлива била тя, че всички я харесват, че всички я любят, но сърцето ѝ било по-студено и от камък. Ориста ѝ била такава- несретна – да я обичат безнадежно, но обич що е тя да не знай, да страдат по нея безутешно, но да не знае тя що е страдание любовно, дор греховно. Да не познае никога, никога, никога да не познае тя любовта и любовните трепети на жената. А когато нагиздена, пременена, отивала за вода студена, така, както Грозда си вървяла на кобилица с бели менци на рамо и със стомна в ръката, така и хубостта ѝ се отразявала по дуварите на къщата, а старците ставали, кръстели се и благославяли Бога, че са доживели да видят такава хубост. А там горе, до черковата, която скоро съградиха на чешмата, от всички, най- щастлив бил онзи момък, който успявал пръв да ѝ напие водата. Тогава ергените със завист го гледали, как пиел той жадно студна вода от шарената ѝ стомна, сякаш пиел Божествения нектар от усните на Грозда, жаден за нейните целувки, за милувките ѝ. А тя се смеела радостна и щастлива и гледала го с обещаващи очи, като, че ли искала да му каже: „Ето пий сега съм твоя. И не мисли вече за никоя друга. А напиеш ли се от водата ми, тогава иди си ти и запомни – повече не ме търси, но и не дей ме забравя, защото аз пак ще бъда твоя, твоя, но само в твоите мечти.“ Всички мъже поглеждали, с покоряваща усмивка пленявала ги тя. Всички подвеждала. Дивна мома, гяволита, мамела ги тя с черните си очи, от които с много сладост, топлота, с нежност поглеждала любовта и като с огнен въглен изгаряла им тя сърцата. Разболяли се ергените от любовна мъка по нея. Моми не задиряли вече, а женените, не лягали и те вечер при невястите си в леглото. Всички били влюбени в Грозда, безумно влюбени в нея. Затова и момите, че и невястите мразели я, ненавиждали я, но лошо не могли да ѝ сторят. Та такава хубост погубва ли се лесно?

Когато се Грозда родила щедър бил Господ към нея, щедър бил и с всичко дарил я. И с хубост, и с ум, и с добро сърце, и хитра била тя, пъргава и работлива, медногласа песнопойка, сладкогласа и още, и още най - добрата игрохорка. Когато по седянки запявала седенкарите се чудели в ръцете ли сръчни да я гледат, на хубост ли да ѝ се дивят, меден ѝ глас ли да слушат, ненаслушали се. Но най- обичала Грозда да запява, когато аргатин ходела по нивята, а най- вече на Стайков лъг, на нейната си нива, със студено ѝ изворче под дървото. Запеела ли Грозда, тогава ако е пролет копачи мотики оставяли, а ако е лято, жътвари сърпове захвърляли. Високо по дървета косачи коси закачвали, па присядали да я послушат, а по някой път и да си поплачат. Много песни знаела Грозда, но най- обичали кулчани да я слушат, щом викнала та запявала песента „Момините жалби“. Тогава на къра всички прави стояли, забравили се да седнат,

Видението при Римската кула или легендата на Грозда

Написано от ivailo

Сряда, 18 Май 2016 22:18

слушали я и дъх затаили, дума да не изпуснат, а Грозда пеела, пеела... „Момините жалби“- най-хубавата кулска песен що се пее по нивята, и думи нарежда, думи като на умряло: „Вило се лъже, развило, само Калина едничка навела клони до земя тихо си ветри говори: - Ветре ле, тихи страннико, постой, почакай, поспри се до мене, нещичко ще ти прикажа. – Озаран тука дохожда, едно ми младо девойче, мене си жалби думаше: -Любовник имах изгора, заран се жени за друга, зарана тука ще дойдат, сватбата да си посрещат. За всяко дърво дар има, за тебе Калино, дар няма. Не щеш ли Калино сал мене. Мрак припада, лъже занемяло, сал вятъра шушне момините жалби.” Последните думи на песента ѝ сякаш са изплакани от Грозда, така че чак сърцето те заболява. Смълчани са кулчаните по къра, натъжени, заслушали се в песента ѝ. Но нека да ви разкажа за случилото се: -Рано ранила измамена девойка. Пред изгрев слънце, обесила се, а когато сватбари тука пладнили, сватбата да си посрещат, тогава невярно либе, пръв видял е да виси на дървото. Ревнал, та чак гората разплакал, разплакал сватбари. Оставил той невяста от първо венчило, извадил нож та забратка ѝ дърво прерязал, либе прегърнал, заплакал и с остър нож невярно сърце наръгал, в един ден две сватби правили. Първата в черквата, поп Йончо венчал ги, а второ венчило с първо либе под дървото сторили. Изсъхнало след време дървото от жалост по нея, от мъка по него.

А когато празник дойде, щом черковните камбани за вечерня ще ударят, Грозда бърза за хорото на мегдана, на мегдана при Кулите. Цяла Кула, млади, и стари, там са се събрали, кръшно хоро свирят циганите лавутари, кръшно и игриво свирят те. Тамо наша Грозда, на хорото се е хванала с ергените и с момите. Бързо , бързо тя пристъпя, ситно ситни дивна Грозда, на земя не стъпя. Най- хубаво тя играе. А в средата до свирджийте, с ръце на кръста, стои баба Славна, баба Славна, дете всичко тя най-знае. Гледа в Грозда как играе, каже нещо, сочи я с два пръста. Гледа я в краката, в главата гледа, чуди ѝ се та се мае. Най - подир ще се провикне да я чуят всички на хорото „Ора, разберете, мене запомнете, мене Славна да не думат, ако празна дума думам. Като наша Грозда – гиздосия, втора убост няма нийде на земята, но с тая убост и това сърце що го носи, Грозда ще да пати, нещо грозно, нещо лошо Грозди ще се случи.” После вдигне си главата, там към небесата, па започне да се кръсти, да се кръсти и нарежда: „ Гроздо, баба, дано, баба нищо да ти няма. Дано она що ни свети от високо от небето да те пази, от зла орис – от злото. Света Майко Богородице, закрилнице на жените и на младите семейства, мене, Славна, остаряла – прибери ме, но Грозда млада убавица остави я да живее. Да се радва на живота, да се омъжи, да зарадва и тя некому сърцето. И дълго, дълго пророчицата наша ще се моли на Светата Дева Мария, на Девата с непорочното зачатие.”

... Всички в Грозда гледат. Гледат как играе. Нагиздена, пременена, от играта зачервена, гледат и въздишат, а момкови майки просълзени и те в Грозда гледат, гледат в нея умилени и тихом на Богу се молят: „Боже, Боже, що не може снаха да ми стане, двори ми да светнат, къщата ми да се засмее!” Но кратка била Гроздината пролет. Станала тя на двадесет и две години. Последната ѝ свещ вече догаряла. Веднъж, както у дома си седяла, почувствала болка в гърдите. Сърцето ѝ нещо прекрейнало ѝ, та паднала, после дълго лежала. Свестила се. Трепнала Грозда, заплакала се: „Мамо, мамо, майчице...!” Майка си не помнела. За първи път се сетила и тя, че майка е имала на тоя свят. А вечерта сънувала лош сън, сън прокоба. Сънувала

майка си Милкана, дошла при нея да я вземе със себе си. Уж сънувала, пък струвало ѝ се, като че ли всичко това е някаква истина, а и от де да знаеш, ясен бел нейния сън. Навън, една тиха спокойна вечер бе паднала и покрила като с майчино крило отдавна заспалото и вече смълчало се градче. Сърповидният месечко се провирал между малките забързали се облачета и крадливо поглеждал през железата на прозореца, може би любопитен да види момата, заспала кротко в леглото. А вътре, в топлото огнище, скрил се от външната прохлада, безгрижен щурец свирел унесен приспивната ѝ песен. Сънувала Грозда, че тъкмо била раздигала софрата и канела се тя да влезе в стана. Оставало ѝ още мъничко да дотъче и отреже кенареното платно от коприна. Външната врата се отворила и една жена застанала на прага на оджака. С ласкави очи, усмихвала ѝ се тя и гледала в нея с удивление. „Коя ли ще е тая жена? Лицето ѝ ми напомня за някого”. А тя досущ приличала на нея. Сякаш, че Грозда се оглеждала в огледалото. Само дето очите ѝ били сини, ама сини, като на горския синчец, косите и не били златисто руси като нейните, а смолисти, черни паднали на кичури по раменете ѝ и върху заоблените ѝ гърди. „Но това е мама, колко е хубава, я!” С миловидна усмивка жената пристъпила към нея, прегърнала я с нежност и от щастие просълзена, продумала: „Гроздо, Гроздо мама, каква хубава си станала, отдавна не съм те виждала! Някога ти беше едно такова малко бебче - детенце и едва те държах на ръце си. А сега... Но хайде дъще, по-бързо, стягай се, дошла съм с мене си да те взема. Да те водя при тейка ти, той хич не те е и виждал. Нека и той да ти се порадва. Да бъдем заедно с него, с баща ти, така де...” „Мамо, мамо, защо, тук ми е хубаво, не искам да ме водиш другаде!” „Не, не, ще дойдеш дъще, ще дойдеш с мен, неможеш вече стоя отделена от баща и от майка. Каж ми сега коя друга мома като тебе сама живее. Пък и с тейка ти сме намислили да те задомим.” „За някого, когото не познавам?” „ Не, познаваш го, познаваш го дъще, знаеш го, Вълко на Даковите момчето.” „Мамо, мамо, та той нали умря пролетес”

„Да умрял е, но трябва, дъще, трябва, вече и позастаряла мома си. Не бива повече настрана от хората да стоиш. Ще трябва и да те отредим някак си. Време е вече.” По нататък какво ѝ говорела тя, тамън нищо не помнела, не искала Грозда да отиде с майка си. Но някаква вътрешна сила, покоряващата сила на майчината обич я карала послушно да върви след нея. Изплашила се Грозда. „Да ме женят мене и този умрял, никога, никога!” Нещо изтрополило навън, саборило се. Силна болка жъкнала е право в гърдите. Стреснала се Грозда. От лош сън събудила се. Било в среднощен час. Сърцето ѝ биело лудо, задушавала се. Нещо в гърлото е запритискало. Станала момата изплашена, разтревожена, запалила тя кандилото на иконостаса и пък заплакала, заридала.

„Милостиви Боже, и ти Света Майко Богородице, помогнете ми, искам да оздравея, не, не искам да умра, искам да живея. Остана ли тук, от болестта ще залинея, ще погрознея, а и не искам на смърт да ме носят. Искам да ме има на тоя свят, да се радвам на живота, да се смея, да пея и всички такава да ме помнят, каквато съм била, хубава, хубава, с неповторната хубост на жива богиня. На сутринта долу в Кунчовец махла, Гроздината къща горяла. После съседите ѝ дълго ровили в пепелището. Нямало нищо остало от нея. Къде е отишла никой не знаел. След време хората думали, че турци я били отвлякли. Там в Стамбула, в харема на султан Абдул - Азис, най-хубавата ханъма била тя. Гюла,

Гюлхан, нашата Грозда.

Изтекли няколко години от тогава. Било късна нощ. Връщал се дядо Марко Пункин, закъснял от колибата си по коларския път от към черкезкото село, долу в Пунга. Тончо на завоя, при Турския кладенец, там където сега са водопойните корита за добитъка, изведнъж секнал тропота на колата. Воловете спрели запъхтени на място. Не искали да се помръднат по нататък. Понадигнал се дядо Марко та взел с остена си воловете да подканя. Погледнал той към Римската Кула и що да види. Мома, мома седяла там, съвсем сама, със сребърна хурка и със златно вретено къделя вълна прела тя. Познал я. Милканината щерка била. Изплашил се той. В потайно време било. Понадигнал се пак в колата, та ревнол: „Айде Белчо, Мурджо, дий, дий...” Така, както си седяла момата изчезнала като, че ли в дън земята. Чак тогава воловете тръгнали, потеглила колата. Разбрал тогава дядо Марко грешката си: „Не трябваше да се обаждам, разправял той, уплаших азе момата!” Но и него хем го било дострашало, хем искал да я погледа, да ѝ се подиви. Стар бил дядо Марко, но меракът му още не бил угаснал. На другия ден мълвата по къщята се разнесла. От тогава, всяка година, всеки път в лунните нощи, от Русалската неделя, та чак до Свети Илия, към полунощ, когато всичко живо спи и когато на небето приплавали едри трепетни звезди, тогава земята под древната Кула се разтваряла и Грозда излизала от там. Излизала тя от долу седнала на бял камък от мрамор и с тънка хурка сребърна и с нежни си пръсти бързо, бързо, въртяла златното си вретено и прела тънко, даже по-тънко и от паяжина. Тогава кучетата спирани да лаят и кротко свеждали глави. Щурците не щуркали вече, а бързият повея Горнякът и той спирал посред пътя си, за да погледа момата ненагледна. Само влюбеният славей, само той не спирал песента си. Пеел нежните си песни, скрит в клоните на люляците, израсли в дворите на бейската къща, на кулския бей – Мехмед Али ефенди. Пеел славеят своите песни, за нея, за себе си пеел. А те били толкова нежни и така тъжни, че разплаквал всички, които го слушали. Слушала го Грозда, не виждала тя славея в клоника, но поглеждала към него, по посока песента му. Усмиввала му се. А сетне се смеела, смеела се дълго, но смехът ѝ не се и чувал. От другия свят била тя, от света на мълчанието, затова не се и чувал безгрижният ѝ смях. Знаела Грозда, че този влюбен славей, който ѝ пеел в ноща, е онзи омагьосан в приказките момък, който пръв при залез слънце идвал тук, за да я чака, за да я види и с най-нежните си трепети на сърцето, да ѝ каже, че я люби. А момците дошли да я видят, затаили се до плетища, гледали я захласнати и забравили се от Гроздината хубост. А когато първи петли пропявали, тогава сепвала се Грозда, прибирала тя златно си вретено, и тънка хурка сребърна и изчезвала, като че ли в дън земята отивала. Слизала Грозда в кладенеца, изкопан от хунският вожд Атила. Изкопан долу в основите на запазената днес Кула. Казват огнен змей бил я харесал тогава. И с огнен дъх той къщата ѝ запалил. Грабнал я и я отвел, невяста да му бъде, там долу, под руините на кастела. Чак на съмняло, когато градчето се огласяло от хорската глъч на стопаните работливи, отиващи на къра, от тропота на колата и от медния звън на чановите, и блеенето на стадата, извеждани на паша, тогава, момците се прибирали омаяни, от видението при Римската Кула, омаяни и пленени от хубостта на тяхната Грозда, до която, никой, никой от тях не бе се докосвал до нея, но докосвала се тя всекиму до сърцето. Кога за последен път Грозда са видели, кулчани не помнят. Само тая самотна Кула знае. Само тя помни, дълбоко в себе си скътала спомена за онова далечно минало, за ония стари времена, кагато в нейните

скути се е появявала момата, най-хубавата, която се е раждала на земята, откакто свят светува. Запазила тя за себе си най-хубавият си спомен, за най-хубавата мома кулчанка, за Грозда.

И наистина по онова време старите люде казвали за нея, за Грозда, че тя е била жива богиня и хубава като нежен цвят, сякаш не от този свят, надарена щедро от горе от Бога, с хубост небесна. И от тогава всеки божи ден право пладне, небесното светило – Слънцето се издигало горе на небосвода господен и спирало на място сякаш заковано пътят си небесен там към безкрая, радостно и щастливо за да се погледа на момата ненагледна.

Кратки данни свързани с историята на късно античната крепост Кастра Мартис.

Самотната римска кула която се извисява в центъра на града е едни от най-древните паметници на крепостното строителство и архитектура в нашите земи. Нейните внушителни останки са дали името на град Кула. През римска епоха на това място се издигала крепостта Кастра Мартис – едно от силните звена на римската укрепителна система в провинция Мизия. Днес северна България. За периода от края на третия до края на шестия век след Христа. Кастра Мартис е построена по времето на императар Диоклетиян и датира от края на третия до началото на 4 век. Името ѝ идва от Кастра – кастел, което ще рече крепост, а мартис от Марс. В превод Кастра Мартис ще рече Марсова от Бога на войната крепост. За да я нарекът съвременниците римляни на техния Бог, то тогава Кастра Мартис ще е играла важна за Римската държава роля в античния свят. През онези неспокойни времена на варварски нашествия крепостта е преживявала не една победа и не едно поражение. Крепостните ѝ зидове в долните ѝ части носят печата на стихийните пожари и разрушения станали по онова време. Камъкът долу е леко зачервен от високата температура, от което е видно, че Кастра Мартис е загинала в пламъците на голям пожар. В горните части на оцелялата кула личат следи от тежки обсадни боеве. Раните горе са нанесени от тежките удари на каменометите. Много антични автори: хронисти, литератори и историци споменават името ѝ във връзка с редица събития от военен характер. В 377 г. през Кастра Мартис преминават отрядите на Грациан Първи- император на западната Римски империя. Войските му отсядат за кратка отмора след което Грациан продължава с отрядите си към световната столица Константинопол. Отивайки да окаже помощ на Валент – император на източната Римска империя, който по онова време водил война на живот и смърт с едно остготско племе възбунтувало се срещу него и държавата му. На следващата година в една от битките с отготите Валент намира смъртта си. От Созомен – хронист съвременник на събитията научаваме, че 408 година Кастра Мартис била подложена на продължителна обсада от хуните на Илдис, известен също така с името Улдис. Опитите му да овладее крепостта не се увенчават с успех. Наистина крепостта е овладявана от хуните малко по-късно под предводителството на техния вожд Атила. През пролетта на 441 година Атила предприема от Горна Мизия присингидум. – Днес Белград жестоки походи в югоизточна посока. За кратко време успява да овладее 70 крепости и укрепени селища в това число и Кастра Мартинската. Атила и неговите дружини пребивават в областта около едно десетилетие. Престоят му тук е бил съпридружен с големи жестокости и насилие. Останалите живи римски легионери били избити до крак, а жителите на тракийско племе трибали живеели извън градските

крепостни стени, а останалите били превърнати в роби. Как е било името на селището на тракийското племе трибали историята не ни дава отговор. Какво е представлявало това селище в административно отношение – град ли е било или село е не известно. Едно предание съхранено и до наши дни разказва сякаш приказка.

Едно предание съхранила се в народната ни памет до наши дни изхвърлило себе си с името на принцеса Хонория ни разказва сякаш приказка за нея. Принцеса Хонория е била сестра на Валентиан Втори император на Западната римска империя. Преданието ни разказва, че тя е била приказно хубава, с добро сърце, милостива и състрадателна към всички онеправдани люди по света. И още ....че тя идвала не веднъж с цялата си свита в Кастра Мартинската област. Принцеса Хонория не крила желанието си да се срещне с хунския вожд и да разговаря с него и все не успявала да осъществи желана среща с Атила. Неговият неспокоен дух непрестанно го подтиква към безконечни походи жаден за люти битки, за победоносни сражения. Всички казвали за нея, че тя принцесата е била лудо влюбена в Атила, без да го е виждала поне веднъж в живота си и то само това от което е чувала да се говори за него. Веднъж по начин познат единствено и само на нея Хонория предложила тайно на Атила да се омъжи за него. След това заминала на запад – там във вечния град и нейн крак повече не стъпил в Кастра Мартис. Похвалите отправени към хунския вожд и то не веднъж били напълно заслужени към него. Атила бил пълководец нямаш друг равен на себе си. Покорявал войски и народи и незнаещ що е това поражение. Печелил една след друга всички битки всички сражения и със своя меч поставял пред себе си на колене царе и полководци. Разбира се, че не бива да подценяваме и неговите физически достойнства – всички казвали за хунския вожд, че той Атила е бил млад, хубав мъж, висок сторен, снажен и, че той е бил не само повелител на народите, но и с лекота покорявал женските сърца. Та можело ли някоя жена по онова време да устои на този приказно хубав млад мъж желан и обичан от всички. Съблазнен от направеното му предложение за женитба, а Хонория била не само принцеса на голяма империя, но и най-чаровната най-прелестната дама в тогавашния европейски свят. И за това без и да се замисли дори Атила сбира хунските си дружини и се отправят на запад. Всички люди казвали, че хунския вожд отивал при неговата любима. Историята не ни дава никакви известия тогава да е ставала такава царска сватба между двамата влюбени. А може би някоя сватба да е послужила само като сюжет на някой нежен писател романист. Незная!!! И историята мълчи по този въпрос и нито дума. Когато хунските орди изчезнали от погледите на хората, всички въздъхнали с облекчение и оправили горещите си молитви към своите богове да не се връща никога това чудо. Летописите от онова време ни съобщават, че благодарение на принцеса Хонория населението в кастра мартинската област най-сетне си отдъхнало то хунското присъствие. Походът на Атила се разнесъл мълниеносно в европейския свят. Когато римските граждани разбрали, че Атила се насочил към столицата косите им настръхнали от страх и изпаднали в ужас. Мигновено опразнили града и се скрили в миши дупки, кой където свари за добре. С усилен ход хуните пристигнали пред портите на Рим, а там до портите седял един престарял грохнал старец с побеляла коса и брада, това бил върховния жрец на Апенините. Атила тогава се обърнал добродушно с думите: „Старче, какво търсиш тук на това място, чакаш ли някого?“ А стареца с благ, бавен глас му отвърнал: „Атила от три дни тебе чакам без да съм се помръднал от това място. Дано да съм те чакал само за добро. И после

продължил- Повелителю на народите, моля те пощади гражданите на Рим, не съсипвай столицата, а запази за поколенията такава каквато си я намерил, дано боговете да те надарят с разум, бъди милостив, преданието разказва, че може би за пръв път в живота си, Атил за пръв път в живота си се просълзил, умилен от чутото. Отвърнал на жрецът: Старче, единствено ти и то с няколко благи думи постигна много повече отколкото всички царе и полководци взети заедно с които съм водил не веднъж битки на живот и смърт. Признавам пред всички единствено и само ти ме победи , бъди спокоен ще се вслушам в мъдростта на казаните думи. Преди да навлязат във вечния град Атила издал пред него строгата заповед забраняваща на хунските дружини да мародерстват в града. В ранната утрин те влезли в града, а привечер напуснали без и да се споменава дума за принцеса Хонория. И така завършва преданието за всички времена, за да се разказва след това от поколенията които ще идват след нас и ще си отиват едно след друго та чак до свършека на света.

Наскоро след това в едно генерално сражение на обединеното сражение на европейските народи командувано от римския полководец Аеции нанася нечувано в историята на човешкото общество погром на хунските дружини. Това било първата и последната изгубена битка за Атила. Честолюбието му било засегнато и той понесъл тази загуба доста болезнено и скоро след това умира. Неговата смърт предизвикала разпадането на хунския племенен съюз. Историкът Йорданес съобщава за някои важни етнически промени в областта на Кастра Мартис. Много хуни и съставни племена на хунският племенен съюз като гепиди, саматри , кемендри авари и хазари ....най-сетне разбрали ли, че войната не е единственото средство за прехрана, за препитание. Започнали да водят заседнал живот отдавайки се на мирни занаяти като земеделие, скотовъдство градинарство и на разни занаяти. Благодарение на своето трудолюбие за кратко време забогатели. Едно предание свързано с произхода на село Бойница при все че носи характер на късен произход и интерес от към съдържание. От него научаваме, че хунският вожд презимевал в землището на село Бойница. Атила имал двама сина Пецу и Сибин и двамата били с буен нрав като този на баща си, не му се покорявали, постоянно се бунтували против него и отказвали да изпълняват заповедите му. Изглежда, че Атила се е страхувал от тях и за това през пролетта когато тръгнал на поход отказал да ги вземе в своя стан. Останали сами Пецу и Сибин всеки сам за себе си започнали да си стоят калета – крепости за защита. Между двете калета от към Кастра Мартис минавал стар римски път. И всеки път минаващ от там бил пленяван и заставян със сила да им служи. И така Атиловите синове увеличавали своите дружини. И все пак ако някой от тях успявал да избяга от плен и го запитвали: „ Къде се дена толкова дълго време? „ Отговаряли : Идваме от боището на Пецено и Сибински калето. От тези им отговори и от разбойничеството които постоянно ставали там селото било наречено село Бойница. И в тая връзка едно пояснение. Село Бойница е възникнало през 16 в след Хр. – и негова основателка е била Бояна Войвода родом от село Пцедерци от Кулска нахия. Останки от Сибинско кале се намират източно от село Бойница, а североизточно от Сибинското и Пецино кале. В началото на миналото столетие в град Кула се преселва фамилията Пецовски получила името си от това, че около Пецино кале се намирали техните имоти. В съчинението за крепостите Прокопии Кесалиски историци във византийския императорски двор съобщава, че по заповед на Юстениян втори велики в източната римска империя – във Византия лбили

възстановени 400 крепости. В това число и Кастра Мартинската крепост. Кастра Мартис е била възстановена посторно в началото на втората половина на 6 век. Наскоро след това в края на 6 и втората половина 7 век кастра мартис е разрушена повторно при нахлуване на аварите и славяните в днешните български земи. Крепостта е била срината до основи и изравнена с повърхността на земята и престава веднъж за винаги да функционира като римски крепост. Животът на това място постепенно замира и крепостта остава в пълна забрава. Прокопий Кесалииски съобщава че КМ Крепост се намира близо да р. Дунав и неговите сведения се потвърждават от Хераклий.

След присъединяването на Балканския полуостров Рим насочва агресията си на север от р. Дунав и овладява земите на даките. Централната власт наред с римските провинции : Гърция, Ирилия, Македония, Тракия и Мизия организира новата римски провинция Дакия. Но веднага след това Многобройните варварски племена налагат волята си над даките така че провинция Дакия остава само номинално като римски. Римляните са принудени да създават новата провинция Крайбрежна Дакия- главен град Рациария, днес село Арчар, на южния бряг на реката Дунав. Близките градеове-крепости Дортикум, Бонония, Монтанезиум, при Монтана, Алмус при Лом и Кастра Мартис влизат като важна съставна част към новата административна провинция.

Благодарение на трудолюбието на населението от областта Кастра Мартис забогатява и достига до положението да стане център на Епископия. На свиканият събор на християнските църкви в Сердика /София/ в 343 година след Хр. Присъства като делегат на Кастра Мартинската епископия и епископ Малв. След овладяването на Кастра Мартис от хуните четирите кули на военно административния център били превърнати в работилници за оръжие. Започнали да произвеждат мечове, лъкове, стрели и копия за нуждите на хуните. По заповед на хунския вожд югоизточната кула бил изкопан кладенец известен сред кулското гражданство като кладенеца на Атила.

Нека да бъда извинен за това, че умишлено не съм спазвал хронологията на събитията Построяването на късноантичната крепост КМ на това място е едно щастливо съчетание на висок терен и на чешма с обилно течаща от нея изворна вода. Нужна била за поддържане на личната и битовата хигиена на живеещите в нея жители. Високия терен е давал възможност да наблюдава и същевременно да се държи под контрол цялата низина южно от крепостта, както и на останалите постъпи към нея.

Древният римски майстор отлично е знаел къде да постави основите на тази каменна твърдина.

Предназначението на КМ е било да държи в покорност местните тракийски племена: трибали и отчасти мизи и тимочани, които са били недоволни от римското присъствие и са се вдигали на възстание с интимната мисъл да се отърват веднъж за винаги от неканените гости.

2. Да отбиват нападенията на варварите, коти преминавали река Дунав обсаждали крепостта и подлагали областта на ограбвания.

3. Да оказват при нужда военна помощ на съседните крепости, но главната задача на КМ е била да охранява така наречения Виамилитарис, т.е. военен път, който е свързвал римските провинции Мизия и Дакия с Метрополията. Военният път е идвал от към

Видението при Римската кула или легендата на Грозда

Написано от ivailo

Сряда, 18 Май 2016 22:18

Алмус / Лом/, Рациария / при Арчар/ , Бонония /днес Видин/ и Дортикум, двата пътя са се събирали в едно с този от Дакия и през КМ и прохода Връшка Чука и достигал до Гъмзиградската крепост при Зайчар. Сетне продължавал до крепостта Хореа марги , чийто останки се намират до сръбското село Косталац. След това пътя Мизия – Дакия е стигал до Апенините столицата Рим. В късното българско средновековие по заповед на видинските феодални владетели- шишмановците тая бяла каменна твърдина за трети път извисява снага и служи за отбрана на българските земи. Как е било българското име не се съобщава. Но тогава, защо да не я наречем Кулската крепост. В горната дясна изпъкнала част на оцелялата кула личат следи от станалите по онова време преустройства. На това място крепостта е била зидана със дребнолобен камък. Битката при Никопол в 1393 година бележи края на българската държавност – вероятно в тази битка умира смъртта си и българският цар Иван Шишман. Три години по-късно Бдин /Бъдин/, столицата на Видинското княжество пада в турски ръце. Нахлуването на агалияните в града е било съпридружено с големи жестокости и насилие. Онези крепости и укрепени селища които са се предавали на турците без бой и съпротива са били пощадявани от турците и оцелявали. Бранителите на крепостите, които са се биели със сетни сили до сетен дъх са били разрушавани и изравнявани със земята. Така е повелявала етиката на мюсюлманската религия, Сякаш наговорили се нашите предци решават да загинат до един, но не и да се предават. Овладяват столицата Бдин турците хвърлят цялата си военна мощ за овладяването на последната Българска кулска крепост. Тогава те отхвърлят повторно отправеният към тях ултиматум да се предадът, тогава турците започнали да прехвърлят с летателни машини запалителни смеси с крепостта. И така защитниците на Кулската крепост изгарят живи в пламъците на огнения ад. Да се гордеем, че сме потомци на храбри българи! След овладяването на Кула, жителите на града вземали камък от срутената крепост за строеж на жилищни сгради и стопански постройки, а онова което човешката ръка не е могла да стори природата започва немилостиво да върши своето и да трупа на това място при ветрове и навеища пласт върху пласт докато тези крепостни зидове били погребани за векове под повърхността на земята. Сетне тук започват да никнат бурените на забравата, а самотната кула да ражда около своята особа редица сказания, легенди и предания, за съжаление не останали съхранени в народната памет. Първият човек проявил интерес към историята на това място е бил австро-унгарският пътешественик географ историк, археолог и художник Феликс Каниц. Той бил универсално надарен от Бога. В последните две десетилетия на робство той обикаля цяла северна България, за да ни остави на края историческото си наследство озаглавено „ Дунавска България и Балканът” . Тези сведения са голяма ценност свързани с историческото минало на България. В него Каниц ни предава разговори с мюдюнина или каймакамин - бивш търговец обиколили всички градове на обширната турски империя. Мюдюрина му се оплакал, че искал да събори останката на кулата, която според него предавала безобразен вид и загрозявала центъра на града. На спечеленото от нея място да построи градска градина и голяма обществена сграда. Но на това му начинание се противопоставила кулският бей Мехмед Али ефендии, който се чувствал собственик на града. Мълвата за събарянето на кулата се разнесла мълниеносно из целия град. Цяла Кула- стари и млади се сбират пред останката и тогава всички кулчани, българи, турци и унгарските преселници, които поради своята беднотия и безгрижие са били вписани в турските регистри като цигани. На това зрелище дошли и татарите, заселили се в 1861 и

черкезите дошли 1864 година в Кула. Всички плакали за Кулата, но кой можел от тях да отмени заповедта на кулския околийски началник. Според описанието на старите кулчани вече потомци, с които съм разговарял Кулата е била обихваната от всички страни с дебели и здрави железни вериги. Към веригите били превързани синджири, които от своя страна били завързани към 16 чифта яки и охранени волове. Най –сетне настъпил и нежеланият за всички момент. Мюдюрена тъкмо се канел да даде знак на стопаните да поведат воловете по стръмното надолу. В тоя тревожен момент турския бей Мехмед Али ефенди излязъл от двора си ядосан и без да се съобразява, че не той , а мюдюрината е представителя на турската власт в града , без да подбира думи започнал да го ругае, че ако той срути останката на Кулата и при срутването тя нанесе някакви повреди на неговия замък то той Беят щял да му потърси сметка пред високата порта и пред Султан Абдул Азис. След чутото турският мюдюрината т.е. турският околийски управител навел глава , замълчал малко и видимо уплашен от отправената към него закана наредил на българските стопани да разпрегнат и приберат говедата по домовете си. Отмяната на тая му заповед предизвикала радостните възгласи на събралото се множество. А мюдюрината се прибрал в конака посрамен пред всички. Феликс Каниц завършва с думите си възторжено” И така благодарение на упоритата съпротива на кулския бей този забележителен археологически паметник на културата останал запазен за поколенията. Каниц ни е оставил и една рисунка от замъка на кулския бей. А там в далечината се откроявала и татарската джамия , която Каниц пише, че при хубаво време се е виждала чак от Белоградчик и със своята белота е служила като ориентир между градовете Лом, Арчар, Видин, Кула и Зайчар.

В края на Първата световна война на терена около кулата бяха проведени разкопки под ръководството на дядо Лило Найденов Корманов – учител при това и краевед на град Кула и на родния край. При все че той не бе археолог под негово ръководство бе извършена полезна за археологическата наука дейност. Намерените по време на разкопките находки бяха съхранявани грижливо в една от стаите на читалищната сграда, а след това предадени и експонирани в Областния музей- град Враца. В началото на 30-те години на отминалото столетие ентузиазираните членове на патриотичното дружество „Юнак”, започнаха разкопки лишени от научно ръководство. А когато откриха римската чешма, само на метри от главната крепостна порта техният патриотизъм се изпари и те се отдадоха на иманярската страст. Чешмата, за която Феликс Каниц ни съобщава, че е заемала площ около 15 метра дължина заедно с подпорната стена и коритата бе разрушена камък по камък, но благородни метали не бяха намерени. Иначе днес тая кула щеше да съществува като част от направените разкопки. Тези съграждани направиха лоша услуга на археологическата наука. През първата половина на миналия век жителите и особено интелигенцията на града бяха в плен на заблудата. Всички вярваха, че двете кули при Чичилската и Кулската са свързани по между си с тунел. Този мит бе развенчан при направените 1964-1968 разкопки, а тогава бе разкрит кладенеца на Атила, за когото споменах веднъж, но не и наличието на тунела. Въпреки безплатния робски труд прокопаването на тунел е било никого не нужно и безпредметно.

Някога на мястото на разкритите в центъра на града крепостни зидове се е издигал военно-административния център фланкиращ североизточният ъгъл на града крепост

Кастра Мартис. Крепостта е заемала площ от 18 декара разположено по високата и наклонена речна тераса на реката Чичилска – по-конкретно в днешната махала Чукаря. Масовата крепост е била заобиколена от всички страни с яки и здрави крепостни стени и още 9 мощни и кръгли кули. Стените са били високи около 18 метра увенчани най-отгоре със зъбери. А кулите са били много по-високи от крепостните стени. Такава, крепостта е внушавала респект сред варварските племена, които са се решавали да я овладеят при всички случаи с цената на всичко. От друга страна крепостта е вдъхвала доверие и чувство за сигурност за нейните бранители. Направените в периода 1964-1968 г. археологически проучвания на терена около кулата дадоха възможност да се разкрият и проследят крепостните стени и кули. Като селище град Кула води началото си още от дълбоката древност от времето на 29 тракийски племена живели хилядолетия преди Христа. За съжаление днес нашия град е със затихващи функции. Жителите на град Кула намаляха многократно. И за сега съществува реалната опасност след няколко десетилетия града да изчезне от географската карта на България, за да остане за поколенията като едно географско понятие. За да не се случи това трябва да се приеме идеята, която не веднъж е предлагана на ръководителите на град Кула и да се започне поетапно възстановяването на античната градска крепост Кастра Мартис да се възкреси за четвърти пореден път военно-административния център на античния център на античната крепост, която заема 2 декара площ, за да бъде превърната в туристическа спалня. По линията на Балкан турист тая спалня да стане една атракция, която ще привлича ежедневно десетки и стотици наше и чуждестранни туристи, които ще идват в града и ще предпочетат да нощуват в крепостта, за да изживеят романтиката на късноантичния свят – на късното българско средновековие пред удобствата които винаги ще им предлага едноименния хотел КМ от отсрещната страна главната улица. Това ще създаде поминък за жителите на град Кула, а когато запогатеем да се постави начелото на археологическите проучвания на града крепост Кастра Мартис. Мероприятието няма да бъде скъпо-струващо финансирано от бюджета на община Кула и спонсорирано от кулските бизнесмени. Нужно е нашите ръководители да проявят мъдрост, която се изисква от първите хора на всеки град, за да се даде живот на град Кула.

Безспорно е, че тая самотна римски кула е била ням свидетел на много събития нам неизвестни, позволявам си да си послужа с езика на романтично мислещите, ако тая кула можеше да говори то днес щяхме да разполагаме с една многотомна история на град Кула, а не с оскъдните данни, които поднасям на вашето внимание.

Да сведем глави пред отминалото величие на историята на това място, на късноантичната крепост Кастра Мартис- пред угасналата слава на вековете.

Илия Цанков Дочев – Кохинов

С благодарности на Христела Александрова

//